

KÕNEARENGU PROBLEEMID VÄIKELAPSEES.

HINDAMIS- JA SEKKUMISVÕIMALUSED

Maret Jahu

Logopeed

Tallinna Lastehaigla Vaimse Tervise Keskus

SOTSIAALMINISTEERIUM

Markus 2a7k

Lapse sõnavaras on umbes 25 tähendusega (silp)sõna. Sõnad on häälduselt lihtsustatud ja lühendatud, võõrale raskesti arusaadavad. Kahesõnafraase kasutab laps harva. Kõne on agrammatiline, kuid vanemate sõnul suudab laps end enamasti arusaadavaks teha.

Markus saab aru koduses olukorras kasutatavatest lihtsatest juhistest n „Too mõmmi“ , „Anna emmele lusikas“

Lapse mänguoskused on eakohased, ta kaasab meelsasti täiskasvanu oma mängu.

Kristjan 2a6k

Laps kasutab aktiivselt umbes 20 sõna ning mõnd igapäevaelust tuttavat fraasi. Lisaks sõnadele kasutab laps žeste ja häälotsusi. Laps kordab sõnu järele, kuid aktiivselt kasutama ei hakka.

Kristjan ei reageeri sageli kõnele, ei täida vanema korraldusi, justkui oleks „omas maailmas“. Tugevate helide suhtes on ülitundlik, vööras kohas sageli nutlik.

Laps mängib meelsasti üksi, kuid müramismängud vanematega meeldivad talle väga.

Kevin 2a4k

Laps kasutab üksikuid sõnu. Varasemalt on sõnu olnud rohkem, kuid need on kadunud. Laps võib kuulnud sõnu järele korrata või kasutada neid hiljem mõnes teises olukorras, kuigi seos olukorraga jääb arusaamatuks. Laps märkab kõikjal numbreid, nimetab neid nii inglise kui eesti keeles.

Kevin ei täida juhiseid, ei reageeri kõnetamisele, ka oma nimele mitte. Silmside on vähene.

Lapse mäng on stereotüüpne. Talle meeldib keerutada käes kaht mänguautot, vaadelda keerlevaid rattaid silmade kõrgusel.

Mait 2a8k

Mait kasutab üksikuid sõnu. Häälalus on ebaseelge, lihtsustatud. Uusi sõnu lisandub aeglaselt, kasutusel olnud sõnad ununevad kergesti.

Laps saab aru väga lihtsatest juhustest („Anna pall“), sageli kordab juhust, kuid ei täida.

Laps otsib vanemate lähedust, kuid mängus püsib väga lühiajaliselt. Tegevus on sihipäratu, justkui „uitab minema“. Mänguasjadest huvitub vähe, lühiajaliselt, paneb neid suhu. Funktsionaalset mängu mängib harva.

Peamised kõnearengu mahajäämuse põhjused väikelapseas

- Spetsiifiline kõnearengupuue (paralleelselt kasutusel alaalia (sensoorne, motoorne) ning düsfaasia
- Kõnehilistus
- Autismispektri häired
- Vaimse arengu mahajäämus

Spetsiifiline kõnearenguhäire SKAH (*specific language impairment - SLI*)

Spetsiifilise kõnearenguhäire (edaspidi SLI)

puhul on tegemist püsiva (ei möödu iseeneslikult aja jooksul) ja süsteemse kõne arengu mahajäämusega, mille puhul ei vasta eakohasele normile ükski kõne komponent – hääldamine, sõnavara, grammatika, kõne mõistmine.

Paralleelselt kasutusel alaalia (sensoorne, motoorne); düsfaasia

SLI diagnostilised kriteeriumid

Negatiivsed kriteeriumid

SLI ei tulene vaimse arengu mahajäämusest, kuulmislangusest, anatoomilistest eripäradest, neuroloogilistest kahjustustest, autismispektrihäiretest.

Positiivsed kriteeriumid

Iseloomulikud häälalusvead, tugev ja püsiv agrammatism, sõnavaravead, tekstiloomeraskused, kõnemõistmise raskused.

Esinemissagedus varieeruv sõltuvalt uuringutes kasutatud diagnostilistest kriteeriumidest (0,5-8%)

SLI alavormid

Ekspressiivse kõne arenguhäire F80.1

Ülekaalus on ekspressiivse kõne omandamise raskused. Kõnemõistmine on vähemalt igapäevases suhtlussituatsioonis oluliselt parem

Retseptiivse kõne arenguhäire F80.2

Ülekaalus on kõnemõistmisraskused, millega kaasnevad ootuspäraselt raskused ekspressiivse kõne omandamisel

Prognoos SLI korral

Parem prognoos:

- Kergem raskusaste
- Logopeediline abi
- Haaratud eelkõige ekspressiivne kõne.

Võivad kaasneda:

- Võimalikud kirjaliku kõne puuded
- Probleemid sotsiaal-emotsionaalses sfääris.
- Mõju mitteverbaalsete kognitiivsete võimete arengule

Kõnehilistus

Kõne arengu peetus (KAP)

ingl. k. *Late talkers*

Umbes 15%-l 2-aastastest lastest kõne areng hilistub. Neist umbes pooled on 3-aastaselt saavutanud eakohase kõne.

Kõne arengu hilistumise kriteerium: 2-aastase kõnes puuduvad fraasid

Kõnehilistust käsitletakse erinevalt:

- Pole diagnoos vaid hinnang kõne arengu tempole
- SLI kergem vorm

Kommunikatsiooni eripärad autismispektri häire korral

Autismispektri häire on arenguhäire, mis avaldub tüüpiliste iseärasustena suhtlemises, käitumises ja kõnes.

Kõige iseloomulikumad tunnused:

- **Kontakti, sh silmside vältimine lähedaste ja eakaaslastega**
- **Mittereageerimine kõnele**
- Viibimine “oma maailmas”
- Stereotüüpsed liigutused jm käitumisjooned
- Eakohase mängu puudumine

Kommunikatsiooni eripärad autismispektri häire korral (2)

- Ühetaolised, lapse vanuse kohta sageli ebatavalised huvid
- Ülitundlikkus muutuste, teatud helide või häälte, puudutuste, lõhnade, maitsete jm suhtes
- Puudulik võime aru saada teiste tunnetest
- **Kõnetus, kõne vähene areng või taandareng peale mõnda aega kestnud eakohast arengut**
- **Suhtluskontakt häiritud**
- **Sageli omapärane keelekasutus (mittekommunikatiivne kõne, reklaamtekstid, telegrammstiil) , kajakõne**

Mahajäämus kognitiivses arengus

Iseloomulik:

- Mahajäämus varases psühhomotoorses arengus, kõne arengus
- Aeglane oskuste kujunemine

Kas ja millal suunata logopeedi konsultatsioonile/uuringule?

1-aastane :

- Kanooniline lalin puudub, see on ebastabiilne ja vähevariatiivne
- Kommunikatsiooniakte on vähe, laps kasutab harva nii sõnu/häälitsusi kui mitteverbaalseid vahendeid täiskasvanu tähelepanu saamiseks/suunamiseks.
- Konventsionaalsete žestide puudumine (n. osutamine, lehvitamine)

Kas ja millal suunata logopeedi konsultatsioonile /uuringule? (2)

2-aastane

- lapsel puuduvad fraasid / on üksikud (lalin)sõnad, senises arenguloos riskitegurid ja/või on teistel pereliikmetel probleeme kõnearenguga;
- 2 a lapse mitteverbaalne kontakt on adekvaatne, kuid laps ei reageeri sageli kõnele. Justkui räägiks palju, „omakõne“ on intonatsioonirikas. Mitteverbaalsed tegevused eakohased, samas tüdineb kiiresti näiteks raamatute vaatamisest, ei osuta palutud piltidele ehk sõna-objekt seosed puuduvad.

Kas ja millal suunata logopeedi konsultatsioonile /uuringule? (3)

3-aastane

- laps kasutab endiselt üksikuid sõnu ja/või lihtsustab olemasolevaid sõnu (nt koo – komm).
- Ühendab sõnu, kuid lausungid on agrammatilised. Kompenseerib puuduvat kõnet sümboolsete žestidega.
- lapse kõnes domineerib endiselt „omakõne“, kuid kasutab ka kõigile mõistetavaid sõnu. On olemas elementaarsed sõna-objekt seosed, kuid pikemaid korraldusi ei täida ning vestlusoskus praktiliselt puudub.

Logopeediline uuring väikelapse kõnearengu häirete korral

- Intervjuu vanemaga (ka küsimustikud) lapse senise arenguloo, riskifaktorite ja arengudünaamika väljaselgitamiseks
- Lapse tegevuse, mängu jälgimine
- Koostegutsemine lapsega (vaba mäng, suunatud tegevused)
- Testid kõne arengu taseme hindamiseks

Eestis standardiseeritud testidest olemas 3-4 ja 5-6 aastaste kõnetest

MacArthuri suhtlemise arengu test

Logopeediline uuring väikelapse kõnearengu häirete korral (1)

KÕNE MÕISTMINE

- Kõne mõistmine on eakohane
- Kõne (silbid, fraasid, lausungid)
- Kõne selgus, vigade tüübid

ekspressiivse kõne häire, kõnehilistus, deprivatsioon, kõnemotoorika häired (düsartria, kõneapraksia)

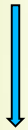

Logopeediline uuring väikelapse kõnearengu häirete korral (2)

Kõne mõistmine ei ole eakohane

Mitteverbaalsed võimed, mänguoskused, kontakt

Kuulmine

Kuulmispuue

Vaimse arengu mahajäämus

Pervasiivse arengu häire

Retseptiivse kõne häire

Hindamisvõimalused

Muud laialt kasutatavad testid:

- Sümboolse mängu test (1-3 a vanustele)
- *Reynell Developmental Language Scales* (ekspressiivne ja retseptiivne skaala), mõeldud 1,5(3)-6(7)a lastele
- varajase kõne arengu skaalat (*Early Language Milestone Scale, ELM Scale-2*)

Sekkumisvõimalused

Vanematele last abistavate kommunikatsiooni-
strateegiate õpetamine

- Tutvustamine
- Mudeldamine logopeedi poolt
- Vanem harjutab logopeedi juhendamisel
- Tagasiside, küsimused

Kõnearengut toetavate kommunikatsioonivahendite
õpetamine (viiped, esemeline kommunikatsioon)

Logopeediline teraapia

Mänguoskuste õpetamine

Kontakti, kommunikatsioonioskuste harjutamine

Näiteid vanemaharidusprogrammide strateegiatest

- Lase lapsel juhtida
- Jälgi. Oota. Kuula
- Räägi lapse tasemel (tempo, raskusaste)
- Lisa infot mõistmise arendamiseks
- Loo olukordi, mille käigus laps saab kontakti algatada

Vanemad õpivad programmi käigus mõistma lapse kontaktialgatusi, eneseväljendus- ja kõne mõistmisoskuste taset ning kasutama oma lapse arengutasemele sobivaid kõnearendusstrateegiaid igapäevaste rutiinide ning mänguhetkede käigus.

Vanemaharidusprogrammid

- *More than Words*. Programm autismispektri häire ja sotsiaalse kommunikatsiooni häirega lastele ja nende vanematele. Hanen keskus
- *It Takes Two to Talk*. Programm kõnearengu mahajäämusega lastele ja nende vanematele. Sobib erineva kognitiivse võimekusega laste peredele.
- *Target Word*. Programm kõnearengu hilistumisega lastele ja nende vanematele. Sobib kuni 2,5a vanustele lastele. Hanen keskus
- *Enhanced milieu teaching* 2-3 aastastele lastele ja nende vanematele (Roberts&Kaiser, 2012;2015)
- *Parent Based intervention programme involving Video Home Training (PVHT)* (Van Balkom et al 2010) 2-3 aastastele lastele ja nende vanematele

Kasutatud kirjandus

- Padrik, M. 2016., Spetsiifiline kõnearengu puue. Marika Padrik, Merit Hallap (Toim.), Kommunikatsioonipuuded lastel ja täiskasvanutel: märkamine, hindamine, teraapia. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk. 357-391.
- Paul, R., Norbury, C.F., 2012., Language Disorders from Infancy through Adolescence. Elsevier Inc.

Aitäh!

